DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2024.1.14
CZU: 314.156(478-25)"1918/1939"
Orcid ID: 0000-0002-3406-3670

Orașul meu

IDENTITATE ȘI ALTERITATE ÎN CHIȘINĂUL INTERBELIC

Doctor în istorie (2013), cercetător științific coordonator, șefa Arhivei Științifice Centrale a AȘM aflată în subordinea Universității de Stat din Moldova.

Preocupările științifice: ansamblul istoriei moderne și contemporane cu focalizare pe spațiul pruto-nistrean, relații interetnice, minorități naționale/etnice, problema transnistreană, istoria armenilor, refugiați, istoria medicinii, mentalități, identitate/alteritate, cotidian, studii de istorie orală, cercetări enciclopedice.

A publicat peste 200 de studii și articole științifice apărute în reviste și culegeri din Republica Moldova, România, Armenia, Lituania, Germania, Ucraina, Federația Rusă, Serbia, inclusiv volume pe teme de istorie contemporană. Cele mai recente volume: *Profesorul Vladimir Potlog (1927–2022): Povestea vieții. Studiu de istorie orală*, Chișinău, Lexon-Prim, 2022, (coautor); *Istoriografia separatismului transnistrean (1989–2005)*. Ediția a doua revăzută și adăugită, Chișinău, Lexon-Prim, 2021; *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)*, Iași, Lumen, 2015 etc.



Lidia PRISAC

Identitate și alteritate în Chișinăul interbelic

Rezumat. Propunând imaginea celuilalt în Chișinăul interbelic, ne-am propus să decodificăm modalitățile prin care oamenii din Chișinău s-au reflectat în oglinda celuilalt, astfel încât am ajuns să abordăm aspectele ce țin de citadinii și străinii în raport cu orașul, elitele vechi și noi precum și periferia orașului, minoritățile național-etnice și imigranții interni și externi, inclusiv refugiații, precum și marginalii societății. Din cele expuse, surprindem faptul că Chișinăul de la începutul perioadei interbelice avea o marcă identitară, cu pretenții de măreție, desprinsă din fizionomia fostului imperiu țarist. Spectaculos prin felul său deosebit de a fi, Chișinău avea acele fațete care aminteau totuși (de la străzile largi, spectrul multietnic al populației) de existența unei comunități cosmopolite desprinse dintr-un spațiu urban multicultural atât de contrastant cu periferia orașului, monolită în totalitate din punct de vedere etnic și cultural. Treptat, pe parcursul celor peste 20 de ani de administrație românească, Chișinăul a împletit în istoria sa, prin ascensiunea noilor și decăderea vechilor elite, caracteristici ale românității și noilor tendințe. Spațiul de regăsire, poate chiar orașul iubit al atâtor neamuri, de la evrei, ruși, ucraineni, la armeni și alte comunități, Chișinăul a scos la iveală experiența dificultăților zilnice de a fi diferit în raport cu restul urbelor din cadrul României întregite.

Cuvinte cheie: identitate, alteritate, localnici/străini, minorități național-etnice, imigranți, refugiați, marginali, Chișinău, perioada interbelică.

Identity and Otherness in Interwar Chișinău

Abstract. Proposing the image of the other in the interwar Chisinau, we set out to decode the ways in which the people of Chisinau reflected in the mirror of the other, so that we came to address the aspects of citizens and foreigners in relation to the city, the old and new elites as well as the periphery of the city, national-ethnic minorities and internal and external immigrants, including refugees, as well as the marginals of society. From what has been presented, we can see that Chisinau from the beginning of the interwar period had an identity mark, with claims of greatness, derived from the physiognomy of the former tsarist empire. Spectacular in its special way of being, Chisinau had those facets that still reminded (from the wide streets, the multi-ethnic spectrum of the population) of the existence of a cosmopolitan community detached from a multicultural urban space so contrasting with the periphery of the city, completely monolithic from an ethnic and cultural point of view. Gradually, during the more than 20 years of Romanian administration, Chisinau has woven into its history, through the rise of the new and the decline of the old elites, characteristics of Romanianness and new trends. The space of rediscovery, perhaps even the beloved city of so many nationalities, from Jews, Russians, Ukrainians, to Armenians and other communities, Chisinau revealed the experience of the daily difficulties of being different in relation to the rest of the cities within Romania as a whole.

Keywords: identity, otherness, locals/foreigners, national-ethnic minorities, immigrants, refugees, marginals, Chisinau, the interwar period.

Propunând imaginea celuilalt în Chișinăul interbelic ca subiect major al acestui studiu, precizăm aspecte care ar putea să ne rețină atenția, fiind vorba despre citadinii și străinii în raport cu orașul, elitele vechi și noi precum și periferia orașului, minoritățile național-etnice și imigranții interni și externi, inclusiv refugiații, precum și marginalii societății de aici. Astfel, vom încerca să deslușim mai bine care au fost modalitățile în care oamenii din Chișinău s-au reflectat în oglinda celuilalt în perioada interbelică. Totodată, vom încerca să evocăm *alteritatea* în raport cu *identitatea*, străduindu-ne să adoptăm atitudinea care descrie demersul identității de sine către celălalt și invers.

Alteritatea, în raport cu identitatea, este considerată o oglindă a identității sau identitatea celuilalt. De remarcat faptul că identitatea în istorie, fie a unui spațiu sau a locului (cum ar fi Chișinăul), devine expresia, într-un loc și într-un timp dat, a unei majorități unificatoare și în aparență stabilă, care tinde să-și lărgească câmpul, a originii comune, a patriei proprii, ajungând la comunitatea națională [1, p. 202].

În afara identității majoritate-unitate, rămân cei care implicit nu acceptă normele propuse dar și cei care, mai ales sunt excluși și respinși pentru că nu au calitățile cerute pentru a fi parte integrantă a comunității formate după normele identității. Autoexcluşii se marginalizează (termenul de marginalizare descriind autoexcluderea) în același timp în care autoexcluşii se radicalizează. Exemplele istorice arată că marginalii și excluşii sunt considerați ca rebeli potențiali, ca elemente perturbatoare, amenințând *status-quo*-ul bunăstării în societatea normativă. Acțiunile excluşilor, întotdeauna circumscrise în cadrul minoritar, separarea lor fiind supusă unor măsuri represive, vizează recunoașterea specificității acestora [1, p. 203].

Duelul și dialogul, *identitatea-alteritatea* se situează în această perspectivă a mișcării, chiar dacă fiecare din aceste situații se mișcă în spațiul lor propriu: spațiu delimitat adesea prin frontiere foarte clare. Extrateritorialitatea conține trăsătura fundamentală a spațiului alterității, în timp ce domeniul identității se prezintă sub trăsăturile „patriei". Într-o manieră generală, putem spune că extrateritorialitatea Alterității este prezentată prin imaginea și sub trăsăturile inaccesibilității, devenită una din trăsăturile majore, care presupune chiar spațiul alterităților sociale, mentale și culturale. Astfel, ghetto-urile, cartierele rezidențiale ca și diverse cluburi pot fi caracterizate ca spații ale alterității deoarece caracteristica lor este că sunt rezervate unei categorii specifice a populației și rămân inaccesibile celorlalte [1, p. 205-206].

Chișinăul a fost dintotdeauna locul unde se intersectau două spații: al identității și al alterității. Este evident că între spațiul alterității și spațiul identității se situează zone limitrofe deschise influențelor reciproce. Zone de aculturație sau zone de tensiune, după situația istorică a momentului, ele fiind de asemenea zone de trecere, supuse controlului și reglementărilor. De fapt, trecerea „frontierelor" unui spațiu spre altul este supusă prezenței semnelor și simbolurilor care marchează identitatea și alteritatea – actele de identitate, parole de trecere, semnele vestimentare distincte sau o îmbrăcăminte specifică simbolizând apartenența la cutare sau cutare grup, după locul unde sunt plasate alteritatea sau identitatea [1, p. 207].

De observat că autoexcluşii sau marginalii au tendința să elaboreze propria lor modă vestimentară care devine un semn de recunoaștere, fapt care marchează comportamentele diferite cu privire la celălalt, instalate în identitatea proprie. Atitudinile descrise prin termenii de origine grecească – manie, fobie, filie în cuvinte compuse în care primul element îl precizează pe celălalt, consideră alteritatea, ca expresie a identității celuilalt, ca o altă identitate independentă și autonomă. De subliniat că atitudinile de acest fel caracterizează adesea raporturile care sunt întreținute cu străinii [1, p. 208].

Maniile, filiile și fobiile sunt atitudini stabile față de celălalt, fiind caracteristic faptul că oricare ar fi atitudinile descrise de *-isme* (rusisme etc.), acestea duc, prin deschiderea voluntară și completă, spre cultura celuilalt la aculturație și la asimilare. Există alterități a căror acțiune lărgește câmpul identității, alterități care semnifică

reînnoirea unei identități, îmbogățită astfel prin aspecte noi și complementare [1, p. 208].

Citadinii despre oraș

La începutul anilor 1920, Petre Cazacu făcea o descriere detaliată a Chișinăului, amintind zonele orașului, cartierele și străzile, precum și cele mai reprezentative edificii și clădiri, punând în circuit date cu referire la diferite persoane din această perioadă, sau locuitori ai orașului.

Astfel, din relatările lui Petre Cazacu reiese că Chișinăul „ca orice oraș moldovenesc" era așezat pe marginea unui pârâiaș, numit Bâc, în care altădată „se prindeau pești mari și pe care erau mori". Din componentele vechi ale orașului mai rămăsese câteva edificii – „biserica lui Mazaraky pe un deal pietros" de sub care izvora apa și care alimenta întregul orașul; soborul vechi „de lângă rohatca Orheiului"; Biserica Rășcanu pe malul stâng al Bâcului, cu cimitirul vechilor boieri moldoveni din jurul lui; Biserica Armenească și, „aproape de hotarul dintre târgul nou și târgul vechi, Biserica *Sf. Ilie* […] și Biserica *Sf. Haralambie* […]" [2, p. 264].

În partea de sus, cum amintește Petre Cazacu, așezarea orășenească era nouă, „de abia de 60-70 ani", cu „străzi largi, drepte, ca bulevardele din București, cu trotuare largi, plantate" care tăiau în pătrate mari această parte a orașului „făcută după un anumit plan pe coasta dealului fostelor moșii Buicani a mănăstirii Galata, și Chișinău a Mănăstirii *Sfintei Vineri*" [2, p. 264].

Strada principală, potrivit lui Petre Cazacu, mergea paralel cu Bâcul și cu linia ferată de la rohatca Sculenilor la rohatca Benderului de la Răsărit la Apus. Celelalte străzi erau paralele, sau exact perpendiculare pe ea, menajând „pătrate mari pentru grădina publică, pentru catedrală, pentru primărie, pentru episcopie, pentru iarmarocul de vite, pentru piață (târgul nou), pentru liceu, pentru școala spirituală, pentru liceul real" etc. [2, p. 265].

De cum intrai în oraș, corespunzător amintirilor autorului, privirea îți era atrasă de școala secundară pentru fete de clerici, cu internat și cu biserică, care era o clădire mare cu turn, pe un vârf de deal. În mijlocul orașului, lângă „impozanta clădire a Băncii Orașului, și aproape de clădirea simplă, sobră, dar mare și solidă a Palatului de Justiție, se înalță frumoasa clădire a Primăriei, cu mulțimea de prăvălii elegante în față și cu biblioteca rusească în spate" [2, p. 265]. Ceva mai departe se afla vechea clădire de reședință a arhiepiscopului cu biserica ei, căreia toți îi ziceau Mitropolie, pentru că fusese clădită de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Alături se înălța Casa Eparhială, cea mai mare și cea mai impozantă clădire din Chișinău făcută de un episcop rus pentru specularea chiriilor.

Cu referire la obiectele de artă care marcau mentalul colectiv al orășenilor, Petre Cazacu amintea că în fața Mitropoliei se afla monumentul de bronz al lui Alexandru al II-lea „cu ciubote colosale", lângă care pe soclu se afla o femeie ce reprezenta Rusia, care cuprindea de gât o altă femeie – Basarabia. „Trecătorii subversivi dintre români, moldoveni, poloni, evrei, și chiar unii ruși șopteau arătând figurile celor două femei: uite cum Rusia strânge de gât Basarabia. Acum toate figurile sunt duse la muzeu și soclul de granit roșu stă pustiu, așteptând un sculptor și o [altă] imagine" [2, p. 266].

Potrivit relatărilor lui Petre Cazacu vis-a-vis de reședința Corpului de Armată se afla teatrul și clubul orașului. În general, autorul subliniază faptul că edificiile în Chișinău nu erau nici frumoase, nici impozante, interesant fiind Cercul – „un fel de Jokey-club al Chișinăului, altădată club englezesc, apoi cerc al nobilimii", în care peste jumătate din membri în perioada interbelică erau români din Regat, magistrați, ofițeri, funcționari, profesori etc., „unirea, atât la mesele de mâncare din sufragerie, cât și la biliard, poker, maus, bridj" fiind deplină [2, p. 266].

În raport cu puținele clădiri frumoase ca stil – muzeul și închisoarea, Petre Cazacu menționează că la Chișinău erau din abundență clădirile solide și mari, dar care nu se aflau toate la centru [2, p. 264-267].

Descriind Chișinăul, Petre Cazacu anunța faptul că Chișinăul la începutul perioadei interbelice avea toate atributele necesare – „biserici bogate, clădiri publice și particulare, cu aparență de soliditate și mărime, magazine mari, pline

de toate felurile de mărfuri, piețe mari, școli, grădini publice, restaurante, hoteluri, cinematografe, teatre, operă, balet, lumină electrică, pavaj, apă bună (afară de canalizare), tramvai electric, birji și automobile, mulțime elegantă" –, pentru a intra în categoria „unui oraș mare și nou" [2, p. 268].

În ceea ce privea transformările pe care le suporta fizionomia Chișinăului în contextul noului regim, Petre Cazacu menționa: „În orașul acesta mare, modern, înflorit și liniștit, cu muzici, cu teatre, hoteluri, operă […], se petrec o întreagă serie de transformări […], Chișinăul pe zi ce merge devine […] din ce în ce mai românesc […]" [2, p. 269].

Străinii despre oraș

Ajuns în capitala Basarabiei, la 24 ianuarie 1918, cu ocazia declarării independenței Republicii Democratice Moldovenești, Mihai Sadoveanu surprindea Chișinăul în forfota mișcării de renaștere națională, generată de Marele Război. Acesta amintea că pe bulevardul din centrul orașului statuile vechiului țarism erau acoperite. În turnul cel mare al Mitropoliei bătea clopotul, chemând poporul la serbarea națională a României. Drapelul tricolor fâlfâia în toate părțile, iar pretutindeni trecând „oameni cu fețele luminate spre necontenitul zvon al arămii". La Catedrală, potrivit scriitorului, se oficia slujba solemnă, iar înaltul prelat rus, într-un discurs larg, saluta oștile care au adus pacea și înălța rugăciune pentru slăvitul rege Ferdinand I, pentru principele Carol și pentru întreaga dinastie a României. La Casino, se primeau felicitări și se țineau cuvântări calde. Apoi după ce toată lumea ieșise afară și se intona *Hora unirii*, „frați cu frați din Basarabia, din România și în celelalte țări ale neamului românesc" s-au prins de mână și în șiraguri, în mijlocul uralelor, au început dansul înfrățirii. Mihail Sadoveanu amintește că era o însuflețire de nedescris, nimeni nu se așteptase la aceasta. „Hora aspirațiilor noastre seculare se întinde sub cerul senin al Chișinăului – și pretutindeni în juru-mi văd fețe strălucind de veselie și ochi plini de rouă [...]" [3, p. 2].

Ceva mai târziu, din perspectiva călătorului străin, Mihai Sadoveanu creiona și câteva impresii despre capitala Basarabiei: „Călătorul la Chișinău coboară într-o gară meschină, intră într-un oraș mare și foarte întins. Într-un tramvai plin, în care taxează două femei cu șapcă și cârlionți bălai, pornește încet, deocamdată prin ulițe înguste și întortocheate [...]" [4, p. 1].

Practic, perioada interbelică găsea Chișinăul „cu străzi largi umbrite de pomi prietenoși" care așteptau „defileul (defilarea) trăsurilor, faetoanelor, a căruțelor cu poveri" care abia ici colo se încrucișau; „cu clădiri masive de piatră; cu porți formidabile; cu ferestre oblonite ca să nu se strecoare priviri curioase în interioruri bogate, ori sărace"; cu „grădini cu bănci lungi și joase"; „cu o viață care în întregime" [5, p. 1-2] urma să pulseze în ascensiune.

În 1934, istoricul Petre Constantinescu-Iași, amintea despre primul oraș al Basarabiei, precum că ar face desfătarea și norocul unui pictor mare. Pornind de jos, de la trestiile și de la apele putrede lăsate de Bâc în revărsări și trecând în inventar cartierele populare, agățate printre biserici și clopotnițe – ca niște funii de zdrențe între niște stâlpi de zidărie – ochiul cunoscător descoperea până sus, unde erau turnurile și crucile marilor catedrale, un pitoresc ciudat, exploatabil în zeci de tablouri [6, p. 1-2].

În această cheie a opiniilor despre Chișinău, George Meniuc, figură notabilă a scrisului basarabean, nota cu câțiva ani înainte de declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial câteva impresii din perspectiva unei persoane străine locului. Acesta vedea un oraș în care avusese loc doar schimbări pozitive, în care edilii orașului au lucrat în favoarea citadinilor, orașul fiind în plină creștere și efervescență. Astfel, zice el: „Străinul care vizitează capitala Basarabiei nu poate culege altă impresie decât că pășește pe străzile unui oraș modern. [...] În cei patru ani din urmă Chișinăul s-a înnoit continuu, s-a împodobit cu așezări de utilitate obștească și constituie azi mândria Basarabiei și a României. E destul să-l parcurgi de-a lungul și de-a latul ca să ți se perinde în fața ochilor realizările edilitare care constituie puncte de pornire pentru

noi și noi înfăptuiri. Grădinile au fost refăcute cu grijă pentru estetică și modernizare, spre satisfacția ochilor și plămânilor noștri. O profuziune de flori se desfășură în covoare bogate și pestrițe, purtându-ne fantezia în regiuni minunate de vis. Piața, de-asemenea, reorganizată în conformitate cu cerințele bunei orânduieli și a igienei. Anarhia și mizeria sordidă au dispărut de aici, grație vigilenței personalului de control. Bicisnicia și haosul nu mai formează decât triste amintiri ale trecutului [...]. Chișinăul crește în văzul nostru [...]" [7, p. 2].

Elitele vechi și noi ale orașului

În anii 1920, Petre Cazacu pomenea faptul că „păturile sociale vechi din Chișinău" erau „în decădere și transformare", iar cele noi, „tinere", „ieșite din popor" și formate în cea mai mare parte „din moldoveni de la țară, din neam de clerici, din răzeși sau din târgoveți, apoi din mahalale", erau aduse la suprafață „de valurile vieții cumplite". Acesta amintește că noii exponenți ai elitei erau „voinici la trup, sănătoși", cu „osatură și mușchi puternici, cu dinți buni, cu poftă de mâncare și poftă de muncă pentru a-și face loc și a cuceri o situație", instruiți în „școli rusești", dintre care puțini care au terminat „universitatea, cu greutăți mari și în timpuri tulburi", cei mai mulți având studii reduse. Din limbi străine, aceștia știau numai rusește, dar și pe aceasta nu o vorbeau perfect. Literatura, cultura, arta universală, ca și pe cea rusească, le cunoșteau puțin, în cea mai mare parte din manuale. Originea și mijloacele materiale, greutățile vieții și organizarea societății țariste nu li-a oferit posibilități mai mari „de a pătrunde mai sus, de a vedea și studia mai mult, mai pe îndelete și mai adânc". Supraviețuind regimului țarist cu disciplina lui severă, cu necesitatea de a-și disimula naționalitatea, instinctele, dorurile, gândurile au căutat „să se adapteze acestui regim ca să parvină a-și satisface necesitățile vieții" [2, p. 264-280].

Continuând să descrie reprezentanții elitei ieșite din popor, ajunși ulterior în fruntea Basarabiei, Petre Cazacu sublinia faptul, că anterior descompunerii Imperiului Rus, aceștia erau atrași de broșurile revoluționare, de tot ce „era opus organizării de stat care le oprima rasa, clasa, persoana și instinctele". Soldați sau plutonieri trecuți prin război „au trebuit și acolo să disimuleze, să se supună și să înghită mult amar". Alții au stat în funcții mici „subordonați, amărâți și umili" la Petrograd-Kiev și alte orașe „mișcându-se din loc în loc, din situație în situație, prin anticamerele demnitarilor timpului: Casso, Serafim, Krupensky". La revoluție aceștia au trebuit să se adapteze noilor împrejurări și situații, haosul și schimbările vertiginoase generând schimbarea de loc, cu „vechii stăpâni" [2, p. 264-280].

Tocmai aceste elemente oprimate descrise de Petre Cazacu, au ținut să-și „fixeze situațiile câștigate în noul cadru al vieții", din ele fiind recrutați „în mare parte actualii senatori, deputați, unii prefecți și alți cârmuitori mai mari sau mai mici", care mare practică de conducere și de stăpânire nu dețineau. O calitate a acestora, potrivit lui Petre Cazacu, a constituit abilitatea „remarcabilă de a-și schimba aspectele, credințele, totul pentru a se menține, a ajunge, a nu mai fi supuși, a supune, a avea, a stăpâni, a lua parte la banchetul vieții". Aceste calități, continuă Petre Cazacu, le-au fost într-atât de utile, încât „unii au ajuns la situații" de invidiat, „mulți s-au îmbogățit repede, puțini au rămas mai în urmă, unii au căzut și cad", dând loc noilor veniți, trecuți „prin școala noastră națională, fie universitară, fie politică" [2, p. 264-280].

La categoriile descrise, publicistul Petre Cazacu amintește și de alăturarea unor elemente care făceau parte din „vechii stăpâni mai energici, mai curajoși, mai elastici, mai fără scrupule și din negustori. Acum vezi tineri, săraci și idealiști, cu puține studii și puțină muncă, într-un an-doi de activitate politică, devenind proprietari de case și mobile scumpe, de vii, grădini, bijuterii, ducând o trenă de burghezi, de altădată, și alături de ei speculanți de făină, cereale, navete, furnituri, schimbători de ruble, cumpărători de acțiuni etc." [2, p. 264-280].

În pofida atestării unor elemente de elită parvenite peste noapte în dirijarea sorții Basarabiei și a Chișinăului interbelic, Petre Cazacu semnalează și „exemplare rare de curățenie

cristalină, de idealuri pure, de naționalism neîntinat, de democratism și abnegație încercată", dar cât de puțini, conchide trist istoricul, „par ei până ce va veni precipitarea, filtrarea și curățirea" [2, p. 264-280].

În ceea ce privește fosta elită a Basarabiei, Mihai Sadoveanu remarca faptul că aceasta a ajuns în perioada interbelică într-o situație „social dezintegrată, marginalizată și lipsită de coeziune socială", fiind în deplină decădere. Rușii, „personagiile zilei", „fruntași ai zemsvelor comunale și județene", ofițeri din garnizoane și „câteva măriri decăzute ale Imperiului", sunt „rămași în aer" după „cumplita furtună a anului 1917". Ei au încremenit în senzația propriei catastrofe, sublinia scriitorul, ne având posibilitatea să treacă de cealaltă parte a Nistrului, „unde s-ar găsi pe un țărm al morții", dar de asemenea pierduți pe această parte, „străini de români și de limba lor", „se zbat ca niște umbre chineze între două întunericuri, în ultimele răsfrângeri ale unui incendiu". Aceste elemente decăzute din care numai rămăsese nimic din „aureola fireturilor și a pajurilor imperiale" de altădată, potrivit spuselor scriitorului, puteau fi văzute în Grădina Publică, la o bere, „vorbind, comentând, făcând conjecturi, și-n sfârșit încercând a grăi în limba băștinașilor [...]" [8, p. 40].

Prin comparație a locurilor de întâlnire a elitei chișinăuiene, Gh. Bezviconi amintește pentru vechea elită întrunirea în cadrul Clubului Nobilimii, la Teatrul „Grossmann", la opera italiană, la Hotelul „Petersburg" din str. Haralambie și la Cofetăria Manikov. „În sălile clubului puteai să întâlnești pe locotenentul Timuș, veteran din războiul Crimeei, pe bătrânii Bossie Codreanu și Cervinschi, care veneau mai mult la alegerile nobilimii, când se întrunea întreaga provincie, apărând și chipurile lor ciudate, păreau scoase din paginile unor albume catifelate de altădată. Gulere înalte, scrobite, cravate mari și fracuri cu tăietura model pe vremea tinereții lor, înfrumusețau aceste adunări. Pretutindeni se auzea vorba moldovenească, căci aici se întruneau stâlpii societății de altădată [...]"[9, p. 250-258].

În noua elită a provinciei este necesar să înscriem și diferiți funcționari sau ofițeri veniți de peste Prut, despre care Eufrosina Simionescu amintea: „Pe noi românii, între noi, ne lega comunitatea de limbă și de suflet. Mă simțeam mândră și înălțată sufletește ori de câte ori vedeam apărând pe stradă armata română, defilând pe bulevardele imense ale capitalei Basarabiei" [10, p. 1-2].

Periferia

Potrivit poetului și jurnalistului Al. Robot Chișinăul descreștea „spre periferie", unde casele deveneau mici, se descompuneau și păreau gheboase. Această viziune se forma atunci când parcurgeai Chișinăul spre marginile lui și când vizitai una din mahalalele lui principale: Bariera Sculeni. Al. Robot sublinia că numele acesta de Bariera Sculeni „cu rezonanțe strict periferice", îl considera întotdeauna ca o reminiscență din rubrica faptelor diverse, unde cotidian se făcea cronica acestui cartier, „teatru al agresiunilor și al diverselor conflicte". Bariera Sculeni era plasată printre cazărmi și spitale. „De o parte cloroformul, pe de alta – goarna sunată la ore de amiază și de seară [11, p. 1].

Anume în acest cadru, susține Al. Robot, exista periferia interbelică a urbei „adormită sub un cer indulgent și acoperită de un cearșaf de praf [...]". Hanurile de la periferie puteau fi percepute după „sacii de ovăz puși afară ca să atragă botul cailor". În pulbere strălucind cu sclipiri galbene rustica baligă. Toate acestea erau semne că prin apropiere erau grajduri, faptul fiind subliniat și de câte un nechezat puternic. Practic capitolul industrial al periferiei era reprezentat de potcovării. Din magherniţele vechi se strecura zgomotul muzical de ciocan, care se prăbușea peste nicovală și ducea la apariția de scântei roșii. Clienții aflându-se afară cu căpăstrul legat de un gard, așteptau ca mâna potcovarului să le încalțe din nou copitele. Sigur că erau prezente și prăvăliile. Cele mai numeroase și mai vizitate erau cârciumile, care vesteau mustul prin hârtii lipite la ferestre. Pepenii erau risipiți în țărână, supravegheați de o babă. Mai exista și o croitorie, cu un surtuc agățat în ușă ca să atragă atenția celor care nu citeau firma „Croitorie bărbătească" ca să fie respectată

ortografia ei originală. Potrivit lui Al. Robot, periferia aceasta avea un singur și neînțeles aspect – casele mici și cocoșate, drumul îngropat în praf și străbătut de carele cu boi, cârciumile care-i alcoolizau pe locuitori [11, p. 1].

Dramaturgul Laurențiu Fulga susținea că periferia Chișinăului semăna cu o „batistă murdară", care începea de la Moara Roșie (unde casele semănau a grajduri) până la Buiucani, dinspre Orhei și până în cartierul de dincolo de gară [12, p. 8].

Per ansamblu, în perioada interbelică, orașele mari precum era Chișinăul au cunoscut o extindere a ceea ce s-au numit mahalale, cartierele mărginașe cu construcții foarte sărăcăcioase, multe improvizații, străzi desfundate, lipsa utilităților publice. Aici trăiau persoane fără ocupație și cu venituri modice, săraci veniți din sate în căutarea unor locuri de muncă [13, p. 47].

Reprezentanți ai minorităților naționale

Potrivit statisticilor oficiale din 1919, așa cum pomenește scriitorul George Dorul Dumitrescu, în Chișinău, trăiau 62 000 de evrei, 40 000 de români, 19 000 de ruși (ucraineni și velico-ruși), 10 000 de nemți, și 2 000 de bulgari, nefiind socotiți grecii, polonezii și armenii, astfel, ajungându-se la o populație de 135 000 locuitori [14, p. 5].

La începutul perioadei interbelice în mediul urban, cel mai numeros grup din rândul minorităților naționale îl formau evreii. La Chișinău, aceștia puteau fi întâlniți oriunde, dar mai ales, pe str. Alexandrovskaia „la geamurile oblonite ale unei bănci […]", sfătuindu-se „cu căutătura lor îngrijorată, să hotărască viitorul încă tulbure […]" [15, p. 127-128]. Tot pe strada principală a orașului se aflau și „firmele avocaților și doctorilor evrei" amplasate „pe grumazurile caselor colorate țipător în albastru sau chinoroz de proastă calitate" [12, p. 8].

Corespunzător memorărilor scriitorului Dumitrescu, în perioada interbelică populația Chișinăului era într-atât de pestriță încât abunda în mii de culori, locuitorii orașului putând fi lesne descoperiți după articolele vestimentare care erau constituite „din bluze căzăcești, sumane moldovenești, cataveicile lipovencelor și bărbile lipovenilor, caftane ovreiești, jachete de modă veche și pălării mari de pai cu o grădină de fructe deasupra, ca pe timpul lui Alexandru I". Făcându-le tuturor elementelor etnice ale Chișinăului o caracteristică vestimentară și comportamentală George Dorul Dumitrescu semnala următoarele: „Se plimbă molcom, dar discută viforos, ovrei în caftan unsuros cu perciuni fluturători deasupra urechilor clăpăuge; au țilindru înalt, limba mult ascuțită și pe buze, gata oricând, în românește: „așa să trăiesc eu!". Lipovenii sunt cu totul roșii: bărbi, obrazuri, mustăți, dinți, cămăși, cizme, șepci. Rușii, pasivi și ușor de tras pe sfoară; nemți masivi și taciturni; bulgari în zeghe de dimie groasă de care nu se despart nici în iulie; polonezi subțiri și eleganți, pășind ca la bal" [14, p. 5].

Schimbările perindate după Primul Război Mondial generase plecarea de la Chișinău a unei mase importante de funcționari ruși, reprezentanții vechii gărzi imperiale. La acest capitol, Petre Cazacu venea cu următoarele detalii de categorizare: „S-a dus guvernatorul cu cancelaria și administratorii, polițaii, vardiștii, strajnicii, ureadnicii săi; s-au dus administratorul financiar, controlorii […]; s-a dus direcția poștelor și telegrafului; s-au dus episcopii cu clericii, rectorii, profesorii, preoții […]; s-au dus generalii cu ofițerii și soldații lor; s-a dus Direcția căilor ferate cu toți nacialnicii […]; s-a dus direcția școlilor […]; s-a dus direcția vămilor […]" [2, p. 270].

Potrivit acestuia, din reprezentanții fostei administrații țariste la Chișinău mai zăbovise puțini din ei. Fără nici o ocupație, aceștia au trăit la început din economii, apoi au vândut din propriile lucruri, ulterior au căutat de muncă orice „suferind moralicește de decăderea statului căruia i-au slujit, de inadaptarea lor la noile împrejurări, suferind materialicește, decăzând din zi în zi, câștigând cu greu existența prin expediente sau ocupații pentru care n-au fost pregătiți, murind de foame sau învățând repede românește și alergând după funcții la instituțiile locale sau la instituțiile de stat, acoperindu-se cu acea denumire de *basarabeni* (*s.a.*) care le

ascunde și lor naționalitatea, trecutul, profesia, credințele" [2, p. 270]. Mulți, corespunzător relatărilor lui Petre Cazacu, au încercat să se adapteze noilor timpuri. Cei mai mulți nefiind ruși de sânge, aparțineau în mare parte acelui amestec din porturile Mării Negre, care la Constantinopol își ziceau și turci și greci, la Varna bulgari, la Constanța și Galați români, la Odesa și Cherson ruși. Erau și ruși adevărați, dar puțini de tot și amestecați cu moldoveni […]. Încolo armeni, poloni, greci și un grup de moldoveni mai mult sau mai puțin „curați" [2, p. 271].

O particularitate a Chișinăului interbelic era și faptul că grupurilor minoritare le aparțineau o minoritate semnificativă a burgheziei și a claselor mijlocii, denumite de Mihai Manoilescu „pseudo-burgheze" [16, p. 122-125]: persoane cu ocupații non-manuale și studii superioare, funcționari publici (ingineri, economiști, înalți funcționari), profesori universitari și secundari, avocați, medici, magistrați, ofițeri, ziariști, scriitori, artiști, pensionari și rentieri din aceste categorii [13, p. 47]. Totodată, ponderea ridicată a alogenilor în rândul bancherilor și a medicilor varia teritorial inclusiv în funcție de concentrarea capitalului străin [16, p. 122-125].

Imigranții interni și externi

Ritmul de urbanizare al României interbelice a înscris procesul de strămutare a populației Basarabiei atât din mediul rural în cel urban, cât și a unui număr însemnat de persoane strămutate cu traiul la Chișinău din alte provincii românești. Bunăoară, pe strada Benderului la marginea târgului nou, un șir întreg de diferite prăvălii erau ale mai multor macedoneni, care vorbeau românește. Unul din ei, potrivit informațiilor din presa timpului, pusese chiar o firmă în limba română, care suna în felul următor: *Lăptăria ci Berăria pa Ploești*. Firma era condusă de sârbul macedonean Apostol Guliotis. La Chișinău se refugiase un număr destul de însemnat de dobrogeni, iar de când venise se ocupau cu comerțul. Practic, macedonenii dobrogeni au fost cei care au pus în Chișinău primele firme românești, iar prin faptul că nu știau rusește vorbeau în prăvălie românește [17, p. 1].

În raport cu restul orașelor Basarabiei, în perioada interbelică Chișinăul devine cel mai atractiv pentru populația rurală. Începând cu anii 1930, datorită în exclusivitate imigrării din zonele rurale, sporește numărul populației orașelor [18, p. 384]. În acest context, spre exemplu, mulți armeni din mediul rural cer să fie trecuți în acte în mediul urban [19, pp. 384-385]. Astfel, în 1932 Gheorghe Ohanovici solicita să fie mutat din com. Rezeni, jud. Lăpușna în or. Chișinău [20, f. 1-13]. Un alt caz ține de familia Panichianț, constituită din cinci membri, care s-a stabilit cu traiul, în anul 1933, de la Bălți la Chișinău [21, f. 1-5]. În martie 1938 și Mitridat Muratov (președintele Comitetului Național al Armenilor din Basarabia [22, p. 78]) împreună cu familia, soția Ana și fiica Mariana, solicita autorităților să-i fie efectuate formele de mutare din s. Roșu, jud. Cahul în orașul Chișinău [23, f. 1-4].

Majorarea populației Chișinăului s-a datorat și afluxului de refugiați veniți din teritoriile din stânga Nistrului, ascensiunea „populației flotante" fiind cauzată de evenimentele politice legate de metamorfoza Imperiului Rus după 1917 și de războiul civil, precum și de distrugerile de care erau însoțite.

Marginalii și lumea interlopă (vagabondaj, cerșetorie, prostituție, abandon de copii)

Scrierile despre capitala Basarabiei în perioada interbelică atestă în rândul populației și persoane din categoria celor decăzuți, marginali sau care făceau parte din categoria rău famaților. Spre exemplu, Laurențiu Fulga vorbind despre marginalii Chișinăului amintește despre vagabondaj și cerșetorie: „Am impresia certă că trec printr-un oraș cu toți oamenii morți sau narcotizați. Se sting felinarele odată cu stelele, storurile rămân tot trase, ușile tot închise. Deabia acum îmi dau seama ce-nsemnează Chișinăul cu adevărat" [12, p. 8].

Vorbind despre vraja lugubră a nopților din Chișinăul interbelic, Laurențiu Fulga pomenea despre persoane decăzute și fără moralitate. Astfel, scrie el: „Câte-o fată îmbrăcată subțire, cu părul ciufulit, trasă la față după o noapte

consumată pe un pat de hotel sau pe-o rogojină, se-ntoarce ameţită tuşind cu batista la gură. Nimic nu este să-mi amintească de farmecul chişinăuian, niciun pas de om bun, niciun glas […]. Cerşetorii de toate categoriile, sosiţi deodată din cartierele de jos. Se vor aşeza turceşte la intrările Grădinii Publice, la porţile şcolilor şi vor aştepta […]" [12, p. 8].

Tot la capitolul vagabondaj se referea şi Gheorghe V. Madan când vorbea despre golanii Chişinăului. Acesta menţiona că erau „o zestre rămasă moştenire de la ruşi", pe ruseşte zicându-li-se „boseak" la care li se adăuga şi porecla de „huligan", cuvânt tătăresc, care însemna haimana, făcător de rele şi beţiv. Îmbrăcămintea lor, potrivit folcloristului, erau „nişte bulendre terfoase", „haine sau hamuri – numai zdrenţe, numai petece. Parcă au rupt câinii dintr-înşii". Aproape nici unul, sublinia Gh. Madan, nu purta cămaşă, „în picioare niscai potloage rupte de bocanci sau galoşi vechi, cu talpa desfăcută şi legată de căpută cu frânghiuţă, ca să nu fugă. Pe cap – ce se nimereşte; dar mai mult şepci de apaşi, aduse pe sprânceană sau date mehenghi pe o ureche". Golanii Chişinăului, aşa cum i-a văzut Gh. Madan, umblau netunşi, nespălaţi şi neţesălaţi, zoioşi şi lipoşi, semănând mai mult a dihănii decât a oameni. Aceştia erau numai „buni de înţărcat copiii". Din cauza că erau „plini de gângănii crăcănеţe şi măşcăţele cât grăuntele de orz", golanii întâlniţi de Madan mereu mişcau din umeri sau se scărpinau „de ziduri şi de garduri ca vitele". Staniştea lor, potrivit prozatorului, era în cuprinsul pieţei oraşului: „în cărnărie, în pescărie, în medeanul cu verdeţuri, la răscrucea dughenelor cu de-ale mâncării, pe lângă cârciumi" şi în oborul unde trăgeau carele cu fructe. Aici le era viaţa, subliniază Gh. Madan. Trăiau de capul lor şi n-aveau nicio căpetenie. Liberi şi neatârnaţi! Nu plăteau niciun bir. Beţivi şi leneşi. Căci beţia şi lenea i-a adus în halul în care se aflau. Unii din ei au avut gospodărie şi familie, unii au fost funcţionari – în Rusia erau şi prinţi printre golani –, dar beţia i-a nenorocit. Îşi dau seama de ceea ce au ajuns şi de aceea stau sau umblă tăcuţi şi sfioşi. Probabil, în comparaţie cu alţii, aminteşte Gh. Madan, aceştia nu erau pomanagii, nu cerşeau, însă căutau să câştige un ban de băutură prin o oarecare muncă. Câştigul lor zilnic era între 40 şi 60 lei. Printre îndeletnicirile golanilor, Gh. Madan aminteşte căratul sacilor şi a lăzilor cu marfă din beciuri în dughene, ducerea coşurilor şi sacilor cu greutăţi până la trăsură, căratul apei (sacagii) şi măturatul prin curţi şi dughene, ciuruitul mangalului în magaziile cu cărbuni, descărcatul şi încărcatul mărfurilor etc. Mâncarea golanilor o constituia „un borş de doi lei". Gh. Madan remarca faptul că în Chişinău, la un loc cu golanii se adunau şi golancele, „huligance beţive şi desfrânate. Bărbaţii unora din ele s-au spânzurat de răul lor. Te prăpădeşti de râs, când le vezi cum ţopăiesc din picioare şi zvâcnesc din pântece" [24, p. 146-148].

Abordând depravarea femeilor, trebuie să semnalăm faptul că una dintre cele mai vechi meserii denumită „cel mai necesar rău din istoria omenirii" nu pare să fi fost lipsă în condiţiile Chişinăului interbelic. În general, potrivit dezideratelor formulate de organizaţiile femeilor din România, fenomenul prostituţiei luase proporţii îngrijorătoare în România interbelică [25, p. 45]. Vânzătoarele de plăceri, deşi reprezentau o categorie depravată fiind excluse din societate reieşind din considerentul că promovau valori şi principii de viaţă amorale, practicau meseria în case de toleranţă (aflate sub acoperire) sau într-un mod clandestin.

Potrivit afirmaţiilor istoricului Ioan Scurtu, o bună parte din femeile de purtări uşoare proveneau din mediul rural. Venite în lumea confuză a oraşului, care nu permitea la fel de bine controlul social al persoanei, acestea se dedau practicilor de întreţinere a raporturilor sexuale care le aducea mai simplu şi mai mulţi bani [26, p. 257].

Unele fete ajungeau pe calea prostituţiei, momite de tentaţiile care le erau deschise de mediul urban. Existau şi doamne sau domnişoare care, exercitând diferite funcţii, cum ar fi cea de servitoare, chelneriţă, cameriste de hotel etc., îşi rotunjeau veniturile întreţinând relaţii sexuale cu clienţii sau diferite persoane. În cazurile date prostituţia se practica în hoteluri, băi

publice, cârciumi, precum și/sau acasă la fete [26, p. 257-258].

Reieșind din faptul că prostituția era profesată mai mult la orașe, decât în mediul rural, se considera că acesta constituie mediul cel mai favorabil dezvoltării imoralității, desfrâului, câștigului fără muncă, a unor activități care permiteau adunarea unei averi pe căi mai ușoare. În presa chișinăuiană interbelică se vorbea despre faptul că „societatea este putredă". Mai mult ca atât, seara, Grădina Soborului se transforma în locul pasiunilor fierbinți, al „dragostei galonate". Fetele moderne de la oraș se conduceau de spusele *poetantului*: „N-avea nici 15 ani și vrea să aibă puișori" [27, p. 32].

Femeile de purtări ușoare puteau fi întâlnite la Chișinău și în „azilurile artiștilor", cum era spre exemplu, „Casa Artiștilor", inaugurată în ziua de 18 decembrie 1920. „Astăzi acest local nu e decât un «varieteu» cu «un trifoiu de cărți de joc» […] frecventat de foarte multă lume, care se anturează la chefuri și chiar joc de cărți, în anturajul femeilor ușoare" [28, p. 178].

Deși la Chișinău, în primul deceniu de administrație românească, nu existau oficial bordeluri, totuși la sfârșitul anilor 1920, potrivit presei timpului, Prefectura Poliției din Chișinău, în urma consfătuirii dintre prefectul David și polițistul Carp, șeful poliției judiciare, pusese problema închiderii a 50 de case de toleranță din oraș. Măsura fusese luată după ce o fată de 15 ani fusese ademenită în practicarea prostituției și s-a sinucis de disperare [29].

Mai mult chiar, o măsură de control a prostituție la Chișinău a fost organizată odată cu instituirea între 1918 și 1920 a Serviciului de control al prostituției. Avându-se în vedere numărul mare de bolnavi venerici constatați în Chișinău, unde nu ar fi existat case de toleranță, practica prostituției clandestine luase o mare dezvoltare, și cum sub pretextul de a nu se atinge libertatea individuală, nimeni nu avea curajul de a lua măsuri de control împotriva prostituției din Chișinău, și din toate orașele Basarabiei, medicii primari de orașe obținuse ordine pentru a face controlul prostituției. În Chișinău, Inspectoratul sanitar a organizat un serviciu de control al prostituției, sub conducerea doctorului Mironescu de la spitalul central basarabean, ajutat de medicul legist al județului, fiind izolate și tratate numeroase femei bolnave de sifilis, care trăiau absolut libere și necontrolate. Orice prostituată înscrisă sau clandestină trebuia să vină de două ori pe săptămână la vizita de control" [30, p. 134-137].

În general, combaterea bolilor venerice în perioada interbelică a cuprins o categorie de dispoziții speciale, dispunându-se tratamentul gratuit al celor bolnavi, în instituțiile sanitare ale statului, județelor și comunelor. În cazurile considerate contagioase, datorită condițiilor și felului de viață a celor bolnavi (de exemplu, prostituatele), aceștia puteau fi internați în mod forțat și obligatoriu în spitale, până la vindecarea leziunilor contagioase. Având în vedere că prostituția constituia cel mai de seamă element în propagarea bolilor venerice, legiuitorul interzicea cu desăvârșire existența sau funcționarea caselor de prostituție, precum și a oricăror stabilimente în localuri unde se practica acest viciu. Ținând seamă de faptul că o atare măsură nu putea duce, în nici un caz, la desființarea totală a prostituției, legiuitorul se îngrijea în mod deosebit de sănătatea persoanelor care ar fi putut-o practica în mod liber, fără intermediul unor case sau persoane speciale. În acest scop se prevedea, în mod amănunțit, condițiile unei supravegheri medicale speciale a acestor persoane, cum și tratamentul gratuit al lor în ambulatoriile oficiale antivenerice. Fișa de sănătate prevăzută de lege avea rolul de a duce evidență măsurilor în care aceste persoane îndeplineau obligațiile legale privitoare la prezentarea lor în vizitele medicale periodice și la urmarea tratamentului medical prescris de medicii oficiali. Pentru cunoașterea persoanelor care intrau în aceste categorii, autoritățile administrative erau obligate să semnaleze autorităților sanitare toate cazurile care necesitau o atare supraveghere medicală [31, p. 499].

Jurnalistul Geo Bogza venind la Chișinău în toamna lui 1938 în căutarea unui subiect de reportaj mai puțin obișnuit, „cum numai în romanele de aventuri se întâlnesc" își imagina că „în mahalalele suspecte ale orașului", „după ora

opt seara" puteau fi întâlniți „borfași, cuțitari, dezertori, pești, prostituate […]". Acesta amintește că atunci când pătrundeau într-un anume loc, după ce polițiștii strigau „mâinile sus", ieșea la iveală tot ce era de văzut – „oameni în cămăși și izmene, prostituate dezbrăcate, vagabonzi murdari și nebărbieriți, toți încremeneau în mijlocul odăii păziți de agenți […]". Mergând să cunoască „până la capăt toate misterele Chișinăului", Geo Bogza a întâlnit în cartierele sărăcăcioase nu doar învățători, învățătoare, militari, ci și prostituate [32, p. 266].

De rând cu prostituția, perioada interbelică a înscris o problemă specifică mediului urban al Basarabiei fiind vorba de abandonul copiilor la naștere și a copiilor născuți în afara căsătoriei. Spre exemplu, în 1928, proporția copiilor născuți în afara căsătoriei era de 6,3% din totalul comunelor urbane și doar 3,3% în cele rurale [33].

Pentru Basarabia fenomenul abandonării copiilor la naștere și copiilor născuți în afara căsătoriei devine tot mai pronunțat. Ziarele de epocă atestă tot mai des la Chișinău lăsarea copiilor în plină stradă. Bunăoară în august 1926, „sergentul de oraș Vasile Delinschi a adus la circumscripția I de poliție un copil de sex masculin în etate aproximativ de o lună, care a fost găsit părăsit în stradă de către o mamă necunoscută. Copilul a fost dus la azilul de copii" [34, p. 3].

Și documentele de arhivă vorbesc despre practica abandonării copiilor pe străzile Chișinăului. Spre exemplu, doar pe parcursul anului 1920, în Chișinău au fost abandonați în total 17 copii, dintre care 13 de gen masculin și patru de gen feminin, majoritatea fiind încredințați azilurilor sau orfelinatelor de copii. Astfel, după cum urmează, în luna aprilie 1920 au fost abandonați, în Chișinău (pe str. Schmidt, lângă casa nr. 66; pe str. Alexandru cel Bun, lângă Teatrul Mic; pe str. Sinadino, lângă casa nr. 50; pe str. Pavlovskaia; pe str. Mincovskaia, colt cu Nikolaevskaia), șase copii (patru de gen masculin și doi de gen feminin), dintre care patru nou-născuți, unul de trei luni etate și altul „de 3 ani rătăcit pe stradă" [35, f. 8, 24, 41, 56, 62, 65].

Pe parcursul lunii mai 1920, începând cu data de 3, în Chișinău au fost abandonați (în Piață; în str. Ostrovskaia; în str. Kievului, în dreptul casei nr. 49; în Grădina Soborului; în str. Piragova, în dreptul casei nr. 35) cinci copii (patru de gen masculin și unul de gen feminin), dintre care cinci nou-născuți și unul de două luni [35, f. 78, 88a, 95, 129].

În luna iunie 1920, au fost găsiți abandonați pe str. Inzova colț cu Piragova și în Grădina Soborului un copil de sex masculin de trei luni și un copil de gen feminin, curând născut [35, f. 102, 149].

În iulie 1920, în Grădina Soborului; la biserica Catedralei Populației din str. Bender și pe str. Ivanovsca, au fost abandonați patru copii (trei de gen masculin și unul de gen feminin), dintre care doar unul de gen masculin de vârsta de două luni, restul fiind curând născut [35, f. 223, 239, 248].

La 18 octombrie 1920, în dreptul Spitalului Central Basarabean era găsit un copil mic abandonat, de sex masculin, mort [35, f. 328].

Practica abandonării copiilor a urmat și în anii ulteriori. Spre exemplu, dintr-un raport de atestare a cazurilor întâmplate în raza Chișinăului între 3 și 4 septembrie 1930, aflăm că „la ora 20:30 la Comisariat a fost adus de către gardianul public Vasilie Dumitru un copil de sex masculin în etate de două luni botezat cu numele Pavel, care a fost găsit abandonat pe str. Ion Inculeț. Copilul a fost înaintat Centrului pentru Ocrotirea Copiilor și Mamelor din localitate. Cazul se cercetează" [36, f. 507].

Dintr-un alt raport al cazurilor întâmplate în raza orașului Chișinău între 13 și 14 septembrie 1930, reiese faptul că „în circumscripția 5, la orele 6:15, dimineața, locuitorul Vasile Verdeș din mahalaua Tăbăcăria Nouă, a adus la comisariat un copil curând născut, de sex feminin, în etate de aproximativ 7-8 zile, pe care l-a găsit abandonat în cantina de pe drumul Băcioi în dreptul casei locuitoarei Panaghia Morosana. Cazul se cercetează" [36, f. 524].

Astfel, din cele relatate putem conchide faptul că Chișinăul de la începutul perioadei interbelice avea o marcă identitară, cu pretenții de măreție, desprinsă din fizionomia fostului imperiu țarist. Spectaculos prin felul său

deosebit de a fi, Chișinău avea acele fațete care aminteau totuși (de la străzile largi, spectrul multietnic al populației) de existența unei comunități cosmopolite desprinse dintr-un spațiu urban multicultural atât de contrastant cu periferia orașului, monolită în totalitate din punct de vedere etnic și cultural. Treptat, pe parcursul celor peste 20 de ani de administrație românească, Chișinăul a împletit în istoria sa, prin ascensiunea noilor și decăderea vechilor elite, caracteristici ale românității și noilor tendințe. Spațiul de regăsire, poate chiar orașul iubit al atâtor neamuri, de la evrei, ruși, ucraineni, la armeni și alte comunități, Chișinăul a scos la iveală experiența dificultăților zilnice de a fi diferit în raport cu restul urbelor din cadrul României întregite. Din păcate, aspectele defectuoase ale identității sale, alimentate de marginalii societății și lumea interlopă, au avut câștig de cauză dând, spre sfârșitul perioadei interbelice, o alură de degradare vizibilă a orașului.

Referințe bibliografice:

1. Ahrweiler, Helene. *Imaginea celuilalt și mecanismele alterității*. În: *Introducere în istoria mentalităților colective. Antologie*. Studiu introductiv, selecția și traducerea textelor Toader Nicoară. Cluj-Napoca, 1998, p. 200-212.

2. Cazacu, Petre. *Chișinăul*. În: *Viața Românească* (București), an. XIII, nr. 8, august 1921, p. 264-280.

3. Sadoveanu, Mihail. *Ziua de 24 Ianuarie la Chișinău*. În: *România*, an. II, nr. 330, 31 ianuarie 1918, p. 2.

4. Sadoveanu, Mihail. *Chișinău. Aspecte din 1919*. În: *Opinia* (Iași), an. XVI, nr. 3824, 17 ianuarie 1920, p. 1.

5. Dârzeu, Eugen. *Însemnări răzlețe*. Chișinăul. În: *Sfatul Țării* (Chișinău), Organ al Parlamentului Basarabiei, an. III, nr. 655, 18 iulie 1920, p. 1-2.

6. Constantinescu-Iași, Petre. *Toamna în Basarabia*. În: *Dimineața* (București), an XXIV, nr. 9634, 22 noiembrie, 1934, p. 3.

7. Meniuc, George. *Chișinăul crește și se înfrumusețează*. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), an. III, nr. 569, 3 octombrie 1937, p. 2.

8. Sadoveanu, Mihail. *Drumuri basarabene*. București: Saeculum, 1992, 89 p.

9. Bezviconi, Gheorghe G. *Chișinăul romantic*. În: *Cetatea Moldovei* (Iași), an. IV, vol. X, nr. 8-9, august–septembrie 1943, p. 250-258.

10. Simionescu, Eufrosina. *Amintiri din Chișinău*. În: *Opinia* (Iași), an. XXXVI, nr. 9699, 9701 și 9702, din 26, 28 și 29 iulie 1939, p. 1-2.

11. Robot, Alexandru. *Portretul unei periferii*. În: *Gazeta Basarabiei* (Chișinău), nr. 410, 1936, p. 1.

12. Fulga, Laurențiu. *Chișinău – orașul basmelor. Reportaj cu dragoste, vutcă, balalaici și moarte*. În: *Universul literar* (București), an. XLVII, nr. 26 și 27, 13 și 20 august 1938, p. 8.

13. Zamfir, Cătălin. *Istoria socială a României*. Ediția a II-a. București: Editura Academiei Române, 2019, 287 p.

14. Dumitrescu, George Dorul. *Chișinău*. În: *Universul literar* (București), an. XLVIII, nr. 17, 29 aprilie 1939, p. 5.

15. Ștefănescu, Ion D. *Un cuget înnoitor în pictura bisericească (Soborul din Chișinău)*. În: *Lamura* (București), an. I, nr. 2, noiembrie 1919, p. 126-135.

16. Manoilescu, Mihail. *Rostul și destinul burgheziei românești*. București: Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, 1942, 444 p.

17. Mateiu, Ion. *Naționalizarea Basarabiei*. În: *România Nouă* (Chișinău), an. II, nr. 81, 29 aprilie 1918, p. 1.

18. Hitchins, Keith. *România, 1866–1947*. Ed. II-a. București: Humanitas, 2017, 664 p.

19. Vezi: Prisac Lidia. *Refugiați armeni din Basarabia peste Prut (1940/1944)*. În: *Latinitate, Romanitate, Românitate*. Materialele conferinței științifice internaționale, ediția a V-a, Chișinău, 5–6 noiembrie 2021. Chișinău, 2022, p. 384-385.

20. Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Arhivelor Naționale (infra: ANA, DGAN), F. 769, inv. 5, d. 3877, f. 1-13.

21. ANA, DGAN, F. 769, inv. 5, d. 3984, f. 1-5.

22. Vezi: Prisac Lidia. *Comitetul Național al Armenilor din Basarabia: context, scop, activitate (1918–1925)*. În: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Conferința științifică internațională, ediția a IX-a. Programul și tezele comunicărilor, 30–31 mai 2017. Chișinău: IPC, 2017, p. 78.

23. ANA, DGAN, F. 679, inv. 5, d. 3711, f. 1-4.

24. Madan, Gheorghe V. *Golanii Chișinăului*. În: *Scrieri*, vol. 1. Proză. Traduceri, Publicistică. Corespondență) /Studiu introductiv de Iordan Datcu; text ales și îngrijit de Mihai Papuc, Tamara Apostol-Macovei și Grigore Botezatu; repere cronologice, note, comentarii și referințe critice de Mihai Papuc. Chișinău: Editura Știința, 2011, p. 146-148.

25. *O nouă victorie pe drumul spre egalitate*. În: *Din istoria feminismului românesc: studiu și antologie de texte (1929–1948)* /Ștefania Mihăilescu. Iași: Polirom, 2006, p. 45.

26. Scurtu, Ioan. *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*. București: Editura RAO, 2001, 280 p.

27. *Poșta redacției*. În: *Mărgăritare basarabene*. Revistă lunară pentru folclor, artă poporană, chestiuni sociale, culturale etc., sfaturi și îndemnuri bune, Tipo-

grafia Eparhială „Cartea Românească" (Chișinău), an. 1, nr. 1, septembrie 1927, p. 32.

28. Guzun, Vadim. *Chestiunea refugiaților de peste Nistru: documente diplomatice și ale serviciilor române de informații 1919–1936*. Cluj-Napoca, 2012, doc. 48, p. 178.

29. *Poliția Chișinău închide 50 case de toleranță*. În: *Cuvântul* (București), nr. 986, 15 ianuarie 1928.

30. Smadu, Nicolae. *Orașul Chișinău*. În: *Privire generală asupra organizării și stării sanitare din Basarabia de la înființarea inspectoratului până azi. Anii 1918–1920*. Chișinău: Imprimeria Statului, 1920, p. 134-137.

31. *Enciclopedia României*. Vol. I /coord. Dimitrie Gusti, vol. I: Statul. București: Imprimeria Națională, 1938, 1152 p.

32. Bogza, Geo. *Misterele Chișinăului*. În: Țări de piatră, de foc și de pământ. București: Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", 1939, p. 266.

33. *Mișcarea populațiunei României în anul 1928*, București, Institutul de Arte grafice și editura „Eminescu" S.A., 1930, p. 9. Vezi și: Nicolae Enciu, *Naționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918–1940*. I. *Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*, Chișinău, Lexon-Prim, 2013, p. 237.

34. *Copil abandonat*. În: *România Nouă* (Chișinău), an. III, nr. 70, 25 august 1926, p. 3.

35. ANA, DGAN, F. 723, inv. 1, d. 30, f. 8, 24, 41, 56, 62, 65, 78, 88a, 95, 102, 129, 149, 223, 239, 248, 328.

36. ANA, DGAN, F. 1581, inv. 4, d. 16 (II), f. 507, 524.